

Kovács Piroska: „Orczád verítékével...” Máréfalva a történelem sodrában (Székelyudvarhely, 2008)

*Kovács Piroska frissen megjelent
könyvét dedikálja
Balázs Ödön felvétele*

A könyv

Megjelenése óta már sokan kézbe vették, és talán még sokan kézbe fogják venni ezt a kiadványt – mindaddig, amíg Máréfalva sorsa, vagy a „máréfalvák sorsa” érdekelni fogja a világ e sarkában élő embereket. A kiadványt lapozva, mindenkinek kialakulhat a saját olvasata, megértése, értékelése.

Először is a könyvről, a könyvben foglaltakról szeretnék beszélni, hogy itt, most megelevenedjen a lapok közé zárt tartalom.

Kovács Piroska könyvének címe, alcíme után nem áll műfaji meghatározás. Az alcím jelzi, hogy melyik helységről, melyik közösségről van szó, a „történelem sodrában” kifejezés pedig utal arra, hogy az időben kialakuló és változó, az idő változtatató szándéka ellenében önmagát kereső és megtaláló közösségről van szó.

A címoldal felső részén azonban egy ajánlás olvasható. A munka kétségtelenül legfontosabb értelmező kereteként találjuk itt: „Az Erdélyi Római Katolikus Egyházmegye 1000 éves jubileumának emlékére”. Így hát kiegészíthetjük az alcímet. A könyv az Erdélyi Római Kato-

likus Főegyházmegye egy egyházközségének, mégpedig, ahogy erre a cím is utal, egy „ernyedetlen szorgalmú, munkás székely” közösségnek a történetét mutatja be.

Szerkezetét tekintve a könyv alapvetően két részre tagolódik: a mintegy 400 oldalnyi főszövegre, illetve a 100 oldalnyi mellékletre és függelékre.

A főszöveg három témát dolgoz fel. Az első: *A falu és egyháza*, mintegy 300 oldalon olvasható egyház- és falutörténet. 16 kisebb részből áll. Röviden bemutatja a mai falut, majd a nagyobb történeti korszakok kereteiben a falu átalakulását. Az egyházi épületek jellemzése külön fejezetben történik.

Igen nagy mennyiségű iratanyagot, korabeli beszámolókat dolgoz fel ez a rész. Olyan, valóban új információkat is tartalmaz, mint például az utóbbi évek régészeti ásatásainak az eredményei: a régebbi templom helyének lokalizálása, az alaprajz feltárása.

Máréfalva lakóiról is olvashatunk egy külön részben. A XIX. és XX. században írt jellemzések szerzői közt ott találjuk a helyi plébánosokat (Fülöp Alajos, Holló András, György Lázár), egy helyi gazdaembert (Kovács Dénes), meg a Székelyföldet leíró Orbán Balázst. György Lázár kritikusan jellemzi 1904-ben a máréfalviakat: „A nép gyakran kerül összetűzésbe a mező és erdő rendőri törvénnyel, s így az urakkal is. Innen magyarázható az urakkal szemben megnyilatkozó antipátia. Főjövedelmi forrása az állattenyésztés és tűzifatermelés volt. Innen érthető, hogy ifjú és öreg, gyermekeket sem vévén ki, elsőrendű mező s erdőtolvaj. Ehhez lehet számítani, hogy a pásztorember durvaságához hozzájárult az alkohol is. Ennek következménye a gyakori verekedés és bicskázás. Kisebb verekedéseket bűn számba sem vesznek, a valamire való verekedés a bicskázással kezdődött. A rendtelenséget ostorozó előljárókat, akár pap, akár bírók voltak, nem nagyon szerették.”

Kovács Dénes jellemzése ennél teljesebb, hiszen figyelembe veszi az embereket befolyásoló természeti tényezőket is. Megfogalmazásában az évszakok változásának szorításában gazdálkodó máréfalviak egyetemes vonásait ragadja meg: „A földműves ember élete minden vidéken nehéz, de a máréfalvi emberé kétsze-

resen az. Küzdelem és harc a mindennapi kenyérért. Itt soha sincs pihenés, soha sem elég az idő az elvégzendő munkákra. Télen az erdőlés, a havasolás, mert pénz kell a család fenntartására. Aztán, ha későre eljön a tavasz, a keskeny, köves, oldalas földeken késő a vetés, s alig lesz vége a tavaszi szántásnak. S ha eljön a nyár, alig tudja elvégezni a kapálást, már sietni kell a kaszával, mert hanem üresen marad a csűr. Közben ott van az aratás, amikor csakugyan sietni kell, nehogy kárba vesszen a nehezen megmunkált föld termése. Aztán jön az őszi, hamar-hamar siessünk a takarodással, mert jön a tél. Eljönnek az őszi esők, sáros, nehéz utak lesznek, nem lehet erdőlni. Sójajtoznak, bár megfagyna már, bár lenne egy jó szánút. Ahelyett, hogy a nyári munka után a jól megérdemelt pihenést élvezné, új munkához fog, mintha olyan nagy öröm volna hóban, hidegben fát hordani. És ez így megy nálunk időtlen időktől fogva.”

Ezt követően *A hit éltető ereje* címmel a katolikus népi vallásosság néhány, Máréfalván a XX. század folyamán tapasztalható jellegzetes megnyilvánulását ismerteti a szerző mintegy 35 oldalon. A közösségben, különösen az idősebbek körében a szakrális világkép uralkodik. Ennek szép bizonyossága mindaz, amit az imaéletről, közös imaalkalmakról, a búcsújárásról, „a halottak iránt megnyilvánuló kegyeletről” olvashatunk.

A második téma, amely az elsővel szorosan összefügg: *Az iskola*. Öt kisebb részben, mintegy 65 oldalon olvashatjuk a máréfalvi oktatás történetét. A harmadik téma – *Elhivatottak* cím alatt – azokról szól, akik az egyházat Máréfalván, illetve elszármazva szolgálták, megjelentették, éltették.

A könyv és a szerző végkonklúziója szerint: „Máréfalva múltjának története nemzeti, erkölcsi, keresztényi értékeket közvetít, elsősorban a katolikus falu közössége számára, de akár szélesebb körökben is.”

Könyv, sors, értelmiségi magatartás

A Kovács család, Kovács Piroska és Kovács Mihály életfordulóinak ismeretében jelentem ki, hogy ez a könyv annak köszönheti megszületését, hogy 1962-ben Kovács Dénes gazdálkodó, ács, építész elhatározta: ha fia, Kovács Mihály és felesége, Kovács Piroska mintegy tíz éves, előbb szentegyházi, majd fenyédi albérletekben való lakás után úgy dönt, hogy Máréfalván telepednek le, akkor házhelyet ajánl fel nekik, és fiaival együtt segít az építkezésben.

Így fordult a sors, és lett a Kovács család újra máréfalvi lakos.

Véleményem szerint ennek a fordulatnak köszönhető a következők: a Kovács család eleve nem falusi, hanem városi stílusú és komfortú, értelmiségi környezetként elképzelt, berendezett és belakott házat épített, szellemi kisugárzó központot alkotott magának. Falusiak és városi tanítványok, közeli és külföldi barátok egyaránt érezték ennek a centrumnak a jótékony hatásait. Jólesett a népi faragású bútortal berendezett nappalijukban csak leülni és beszélgetni, eszmét cserélni. De ezen túl: fontos közösségi dolgokat beszéltek meg, terveztek itt. Például a művelődési ház oldalán látható „kapu-együtttest”, Máréfalva vizuális arcának markáns elemét is itt tervezték meg. 1989 forró napjaiban, 1990 elején a „helyi politika” központja volt itt. A kialakuló, gazdaságival kombinálódó civil tevékenységeknek, intézményeknek – kulturális egyesület, vendégfogadás, közbirtokosság – az önállósulás előtt itt ringott „a bölcsője”. Mindaddig, amíg létre nem jött a tájház, a faluval ismerkedni akaró idegenek első útja is ide vezetett. Nem csupán Piroska néni telefonja működött egyetlen fontos kapcsolattartóként, hanem a háza is a kapcsolatépítés, kapcsolattartás legfontosabb máréfalvi helye volt. Ide jöttek, itt vendégeskedtek azok az egyházi személyek, értelmiségiek, történészek és néprajzosok, akikkel beszélgetve, a könyv tanulmányainak szükségessége sürgetővé, tematikája és formája bizonyossá válhatott.

A könyvet Kovács Piroska írta, köszönet érte. De ugyanakkor a könyv ennek a bemutatott máréfalvi értelmiségi műhelynek a terméke – a műhelyen értve a helyszínt, az értelmiségi tevékenységeket, a sokféle szereplőt, ezen belül tanítókat és tanítványokat, meg szellemi partnereket, valamint azt az értelmiségi-szellemi munkát, amely megszeli és maga, meg a közössége javára fordítja a múlt idót.

Könyv és szellemiség

Milyen könyvszerkesztési-könyvkiadói szellemi hagyományba ágyazódik a könyv?

Sok és sokféle könyv jelent meg, árasztotta el a piacot 1989 után. Nem kell részleteznem, hogy melyek ennek az okai. Csak arra utalnék, hogy igen nehéz a könyvek között különbséget tenni, noha ma már listák, katalógusok, reklámanyagok sokasága áll a vásárolni és olvasni vágyók rendelkezésére. Az internetes könyvkiadásban is tematizálni, tagolni

kell, ha a választékot akarják bemutatni. Igen vonzó színű borítók, sorozatok azonosítását lehetővé tevő emblémák hivattak vezetni a könyvek rengetegében.

Ezek azonban – együtt a szerzőre (eddig munkásságára) utaló tájékoztatókkal és a könyvcímmel – csak arra valók, hogy az olvasók várakozásait felkeltsék, a figyelmét maguk fele tereljék. Igen keveset mondanak arról, hogy a múlt időben hogyan „viselkednek” a kiadott könyvek. Keveset mondanak arról, hogy a mostani színes, piaci kavargásból, ha az idő kútjában ez majd leülepedik, melyek maradnak a felszínen. Melyeknek lesz sokadik kiadása. Melyeket használják majd a következő nemzedékek is. Melyik lesz kötelező olvasmány.

1969-ben alakult Bukarestben Domokos Géza vezetésével a Kriterion Könyvkiadó. Az egyik célja a „romániai magyar önismereti könyvek” megjelenítése volt. Ez egyrészt már megírt, kéziratban levő és sorsukat váró könyvek szerkesztését és kiadását jelentette. Legalább ennyire fontos volt az, hogy sürgette, támogatta a lehetséges szerzőket újabb könyvek anyagainak megírására.

Alapvetően két tudományág képviselőinek, művelőinek könyvei tartoztak ide. A történettudomány és néprajztudomány/folklor területén születtek azok a kéziratok, amelyek kiadásával a Kriterion könyvkiadó kiszolgált egy elvárást, s közben formálta, modellé tette azt.

Milyen is legyen egy romániai magyar önismereti könyv?

Miről szóljon? Lehetőleg illeszkedjen a fenti két tematikába.

Milyen hangvétele legyen? Ne legyen szigorú és kritikus, hanem nevelő, oktató jellegű.

Milyen értelmiségi viselkedést példázon? Egyrészt a szűkebb szakmát gyakorlók feladata legyen, hogy a szélesebb olvasóközönséghez is szóljanak. Másrészt mutasson rá, hogy vannak vidéki, akár falusi helyszínek, a szellemi központoktól távoli, egyszemélyes műhelyek, amelyek kitartó munkával és széles körű tájékozottsággal maradandót alkothatnak. Harmadrészt: ez a műhelymunka és a könyv kiadása a „romániai magyar szellemi térképen” újabb helyet jelöl ki.

1989 után divatja lett a „monográfiáknak”. Ezt a szót így használták, de általában „falutörténeti monográfiát” értettek alatta. Olyan könyvet, amelyet kiegészítettek egy-két néprajzi fejezettel is. Az ilyen „monográfiák” jellemzői: a szerzők részéről igen sok jóindulat, jó szándék, sok munka, de kevés írói és szerkesztői tapasztalat. Általában alkalmakra íródtak (évfordulók), nem volt pénz szakértői lektorálásra, meg nem volt idő és lehetőség elmélyült szerkesztői munkára. Voltak olyan monográfiák, amelyeket szaktörténészek írtak. Ezek azokra a levéltári forrásokra alapoztak, amelyekhez a kutatók hozzáfértek, tehát adatgazdagabbak voltak, továbbá rutinosabban szerkesztették őket.

Mindezt azért bocsátottam előre, hogy felállíthassam a saját kategóriáimat. Eszerint: vannak „romániai magyar önismereti könyvek” és vannak „monográfiák”. Mindkettőhöz tartoznak olyan munkák, amelyek egy településsel, egy település múltjával foglalkoznak. Mindkettő identitás-felmutató, identitás-alakító, örökségalkotó szándékkal született. Mindkettőt egyaránt írhatják szakemberek vagy a kutatót és bemutatott területet önkéntes művelői (amatőrök).

Alapvetőnek látom a különbséget, hogy a monográfiák inkább alkalmi munkák, az önismereti könyvek viszont hosszabb időszak, érlelődés után születtek. Alapvető a különbség, hogy a monográfiákat az idő teltevel bővítik, újraírják, átírják. A „romániai magyar önismereti könyveket” viszont továbbírják. Ezen azt értem, hogy a szemlélete, tudományossága érvényes marad évtizedek múlva is.

Kovács Piroska könyve nemcsak külső formájára, hanem belső formálására, tartalmi szempontjából is „romániai magyar önismereti könyv”. Évtizedek teltevel folytatni lehet a munkát, átírni nem.

Gagyai József

